

KOMPLEKSOWA I SYSTEMOWA PRACA Z RODZINĄ – „DOBRE PRAKTYKI” STOWARZYSZENIA POMOCY RODZINIE DROGA

ABSTRAKT

Stowarzyszenie Pomocy Rodzinie DROGA w Białymstoku realizuje działania adresowane do dzieci, młodzieży i rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym, wymagających wsparcia, pomocy, oddziaływań terapeutycznych bądź profilaktycznych. Podstawową ideą jest praca z całą rodziną, gdyż sytuacja dziecka jest konsekwencją funkcjonowania środowiska rodzinnego.

Celem opracowania jest prezentacja kompleksowej i systemowej pracy z rodziną. W artykule przedstawiono placówki prowadzone przez Stowarzyszenie i podejmujące pracę z dziećmi i rodzinami (Ośrodek Wspierania Dziecka i Rodziny NASZ DOM, Punkt Przedszkolny „Aniolkowo”, „Dom Powrotu”, Ośrodek Profilaktyki i Terapii dla Młodzieży i Dorosłych „ETAP”) oraz formy działalności niezbędne w optymalizowaniu zakładanych celów (asysta rodzinna, zespół do spraw okresowej oceny sytuacji dziecka i rodziny, kolonie terapeutyczno-rekreacyjne, Akademia Rodziców, Klub Integracji Społecznej). W opracowaniu wyróżniono też współpracę z innymi instytucjami pomocowymi funkcjonującymi w środowisku lokalnym oraz rolę wolontariatu w działaniach Stowarzyszenia. Zaprezentowane działania mogą być rekomendowane jako „dobra praktyka” oraz głos w dyskusji nad kształtem pracy z rodziną z wieloma problemami.

Słowa kluczowe: Stowarzyszenie Pomocy Rodzinie DROGA, praca z rodziną, praca w środowisku lokalnym

Stowarzyszenie Pomocy Rodzinie DROGA od 1991 r. realizuje działania adresowane do dzieci, młodzieży i rodzin zagrożonych wykluczeniem społecznym, wymagających wsparcia, pomocy, oddziaływań terapeutycznych bądź profilaktycznych. Jego inicjatorem i założycielem był Ojciec Edward Konkol ze Zgromadzenia Misyjnego Księży Werbistów. W 1986 r. przyjechał do Białegostoku i niemal od razu zaangażował się w pomoc młodym narkomanom. Z grupą, liczącą początkowo 20 wolontariuszy, nie

tylko zorganizował punkt detoksykacyjny, ale rozpoczął działania opiekuńczo-wychowawcze skierowane do dzieci osób uzależnionych. Budował środowisko alternatywne, wspólnotę opartą na relacjach i towarzyszeniu. Z biegiem czasu pojawiały się nowe potrzeby, więc Stowarzyszenie rozszerzało działalność, docierając również do rodzin najuboższych, wielodzietnych, niewydolnych pod względem opiekuńczo-wychowawczym, obciążonych uzależnieniami, zagrożonych patologią społeczną.

Ojciec Konkol często podkreśla, że zbrodnią jest pomaganie tylko dzieciom w okaleczonej rodzinie – „bo zdejmuje się odpowiedzialność z rodziców. I oni bardziej odpływają, choroba się rozrasta” (Kuźmiuk, 2014). Stowarzyszenie DROGA od samego początku stosowało ideę pracy z całą rodziną, uważając, że oddziaływanie opiekuńczo-wychowawcze tylko wobec dzieci z rodzin dysfunkcyjnych jest niewystarczające. Uznanie, że punktem wyjścia jest rodzina, a nie dziecko, znalazło prawne usankcjonowanie w Ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. 2011, nr 149, poz. 887). Sytuacja dziecka jest konsekwencją funkcjonowania środowiska rodzinnego, dlatego też Stowarzyszenie wspiera rodziców w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych, przygotowuje, ukierunkowuje bądź przywraca zdolność do adekwatnego funkcjonowania. Ponadto misją DROGI jest „wydobywanie piękna wewnętrznego człowieka”, by „obudzić go”¹⁾, wzmocnić, usamodzielnąć, uczynić odpowiedzialnym za swoje wybory życiowe.

Kadra Stowarzyszenia również dostosowuje się do zmian w jego funkcjonowaniu: cały czas zdobywa nowe kompetencje, rozwija się merytorycznie, specjalizuje w towarzyszeniu i pomocy poszczególnym grupom odbiorców podejmowanych działań.

W artykule nie skoncentrowano się na wybranych formach działalności czy grupach odbiorców, gdyż jego celem jest prezentacja kompleksowej i systemowej pracy z rodziną. Obecny kształt i zakres zadań to wynik reagowania na potrzeby socjalne społeczności lokalnej, jak i poszczególnych rodzin. Wszystkie działania (w tym tworzenie kolejnych placówek) wynikały z potrzeb oraz chęci doskonalenia holistycznej pracy z rodzinami. Należy też podkreślić, że szeroko podejmowane zadania wymagają nie tylko korzystania z zasobów własnych organizacji, ale niezbędna jest również współpraca z innymi służbami społecznymi, by optymalizować system oddziaływań.

Wielowymiarowość realizowanych zadań utrudnia prezentację materiału z podziałem na działania odnoszące się wyłącznie do dzieci, dorosłych

¹⁾ Zwroty często używane przez o. Konkola.

czy rodzin. W artykule przedstawiono placówki prowadzone przez Stowarzyszenie i podejmujące pracę z dziećmi i rodzinami (Ośrodek Wspierania Dziecka i Rodziny NASZ DOM, Punkt Przedszkolny „Aniołkowo”, „Dom Powrotu”) oraz formy działalności niezbędne w optymalizowaniu zakładanych celów (asysta rodzinna, zespół do spraw okresowej oceny sytuacji dziecka i rodziny, kolonie terapeutyczno-rekreacyjne, Akademia Rodziców). Zaprezentowane zostaną również zadania Klubu Integracji Społecznej i jego roli w readaptacji oraz poprawie funkcjonowania osób zagrożonych wykluczeniem społecznym. Istotnym elementem w strukturze Stowarzyszenia jest Ośrodek Profilaktyki i Terapii dla Młodzieży i Dorosłych ETAP, udzielający pomocy terapeutycznej zarówno młodym osobom, jak i członkom ich rodzin. W opracowaniu wyróżniono też współpracę z innymi instytucjami pomocowymi funkcjonującymi w środowisku lokalnym oraz rolę wolontariatu w działaniach Stowarzyszenia.

OŚRODEK WSPIERANIA DZIECKA I RODZINY NASZ DOM

Ośrodek Wspierania Dziecka i Rodziny NASZ DOM²⁾ to miejsce, w którym pomoc znajdują rodziny z wieloma problemami, w kryzysach, z zaburzeniami emocji bądź takie, w których rodzice mają ograniczoną władzę rodzicielską z powodu niewypełniania funkcji opiekuńczo-wychowawczych.

„Nasz Dom” powstał w 1993 r., w odpowiedzi na potrzeby dzieci, których uzależnieni od środków psychoaktywnych rodzice (podopieczni Stowarzyszenia) byli w trakcie leczenia odwykowego i terapeutycznego. Placówka wsparcia dziennego obecnie zapewnia opiekę i wychowanie 80 dzieciom w wieku od drugiego do osiemnastego roku życia, będącym w trudnej sytuacji rodzinnej. W przypadku zaistnienia sytuacji kryzysowych, dzieci i rodziny, które są pod opieką „Naszego Domu”, mają zapewnioną opiekę całodobową (hostelową) na terenie placówki³⁾.

---

²⁾ Pierwsza nazwa placówki – Dom Rodzinny „Nasz Dom”, kolejna: Środowiskowy Dom Rodzinny „Nasz Dom”, Wielofunkcyjna Placówka Opiekuńczo-Wychowawcza. Obecnie funkcjonuje jako: Ośrodek Wspierania Dziecka i Rodzin NASZ DOM, będąc niepubliczną placówką wsparcia dziennego typu opiekuńczego i specjalistycznego. Zmiany nazwy wynikały m.in. z obowiązującego prawodawstwa.

³⁾ „Nasz Dom” jest czynny całą dobę przez cały rok.

Ośrodek Wspierania Dziecka i Rodziny łączy działania socjalizacyjne, terapeutyczne, socjalne, interwencyjne, duszpasterskie⁴⁾. „Nasz Dom” realizuje wielopłaszczyznowy program, obejmujący kompleksowym wsparciem całą rodzinę, tworząc system oddziaływań wspierających środowisko rodzinne oraz uzupełnia te funkcje rodziny, które nie mogą być prawidłowo realizowane w określonym czasie bądź zakresie. Dlatego też wraz z przyjęciem dziecka do „Naszego Domu” rozpoczyna się systemowa praca z nim oraz jego bliskimi, podejmowana przez zespół wychowawców, specjalistów, asystentów rodziny i wolontariuszy.

Od początku funkcjonowania placówki zarówno kadra, jak i osoby współpracujące ze Stowarzyszeniem poszukują efektywnych form i metod pracy z całą rodziną. Z tego powodu zmieniało się oblicze „Naszego Domu”, system funkcjonowania ewaluował, a zespół doskonalił umiejętności i kompetencje, wprowadzając adekwatne do potrzeb podopiecznych metody i formy pracy oraz zwiększając zakres podejmowanych działań. Niemniej zawsze dbano o zachowanie rodzinnej i przyjaznej atmosfery, zapewniając poczucie bezpieczeństwa i wzajemnego zaufania. Od początku działalności obowiązywała (i nadal jest przestrzegana) zasada, że działania ukierunkowane są na całą rodzinę i realizowane w jej najbliższym środowisku⁵⁾. Praca nie polega na wyręczaniu rodziców w ich funkcjach opiekuńczo-wychowawczych, ale na wspieraniu i wzmacnianiu, wyzwalamiu potencjału, tak by nie doprowadzić do uzależnienia od pomocy instytucjonalnej. Podstawowym celem jest utrzymanie dziecka w środowisku rodzinnym, „uzdrowienie”⁶⁾ rodziny, a tym samym przywrócenie jej do samodzielnego, adekwatnego funkcjonowania.

Zakres i czas trwania wsparcia jest realizowany stosownie do sytuacji prawnej, materialnej, zdrowotnej środowiska rodzinnego oraz postępów w funkcjonowaniu całej rodziny, która wraz z dzieckiem jest przyjmowana do „Naszego Domu”. Zostaje jej przydzielony asystent oraz ustalony wstępny plan pracy. Rozpoznanie i diagnoza systemu rodzinnego pozwala ustalić zakres i formy oddziaływań oraz określić czas „pobytu” w systemie wsparcia. Ko-

---

⁴⁾ Placówka jest dostępna dla dzieci, młodzieży oraz ich rodzin z powiatu białostockiego niezależnie od światopoglądu i wyznawanej religii.

⁵⁾ Działania odbywają się na terenie placówki oraz w miejscu zamieszkania podopiecznych.

⁶⁾ Uzdrowianie rodziny należy rozumieć jako terapię, wspieranie, wzmacnianie w kryzysach, aktywizowanie, pracę na potencjałach, a w efekcie integrację i usamodzielnienie.

lejne plany pracy z rodziną mają formę trzy- lub sześciomiesięcznych umów roboczych, weryfikowanych przez „zespół do spraw okresowej oceny sytuacji dziecka i rodziny”. Decyzja zespołu jest wiążąca w sprawie dalszych działań, pozwalających na przejście do kolejnego etapu pracy z dzieckiem i rodziną.

Dzieci otrzymują pełne wyżywienie oraz udzielana im jest pomoc rzeczowa (odzież, artykuły higieniczne, przybory szkolne). Zakres wsparcia zależy od ich indywidualnych potrzeb – korzystają m.in. z pomocy edukatorów, reedukatora, logopedy, terapeuty, psychologa, duszpasterza. Są pod stałą opieką medyczną pielęgniarki i lekarza pediatry. Uczestniczą w zajęciach socjoterapeutycznych i treningach umiejętności prospołecznych (m.in. w Treningu Zastępowania Agresji, Peace 4 Kids), w muzykoterapii i arteterapii oraz w zajęciach grup rodzinnych. Biorą udział w imprezach okolicznościowych, wyjazdach terapeutycznych, weekendowych, feryjnych i wakacyjnych.

W pracę z rodzinami, w zależności od potrzeb, zaangażowani są specjaliści, m.in. asystent rodziny, mediator, psycholog, radca prawny, terapeuta uzależnień. Rodzice uczestniczą w Akademii Rodziców bądź w programie Odzyskać Dziecko. Korzystają z pomocy rzeczowej (w Centrum Darów), ale równocześnie przygotowują się do samodzielności na rynku pracy (w Klubie Integracji Społecznej). Biorą też udział w imprezach rodzinnych i okolicznościowych organizowanych przez Stowarzyszenie.

W przypadku uznania przez asystenta rodziny, że nastąpił etap usamodzielnienia, składa on wniosek do „zespołu do spraw okresowej oceny” o przeniesienie dziecka i rodziców do grupy rodzin monitorowanych⁷⁾. Należy podkreślić, że jednym z najtrudniejszych etapów pracy jest jej zakończenie. W literaturze przedmiotu podkreśla się, że osoby, wobec których nieumiejętnie, zbyt szybko, bez ich odpowiedniego przygotowania zakończono proces wsparcia, mogą się czuć odrzucone i „zdradzone”. Może wystąpić u nich regres w zachowaniu, bunt, niechęć do kontynuowania pracy nad sobą oraz nieufność do osób i instytucji udzielających pomocy socjalnej. Dlatego też w „Naszym Domu” funkcjonuje zasada, że już w dniu przyjęcia do placówki informuje się o tym, że praca będzie trwać przez określony czas, etapami, na określonych warunkach – kontraktach. Ponadto „pracownik i klient powinien zaplanować już na początku, w jaki sposób da się stwierdzić, czy proces pomocy przebiega skutecznie i co rze-

---

⁷⁾ Czas pobytu dzieci/rodziny w „Naszym Domu” wynosi średnio 2 lata, następnie rodzina jest wspierana w formie monitorowania.

czywiście zostało osiągnięte” (Garvin, Seabury, 1996, s. 347). Istotne jest również wzmocnienie rodziny, utwierdzenie jej członków, że odnieśli sukces i że warto kontynuować proces pracy nad sobą. Organizowany raz do roku Dzień Otwarty, podczas którego „odchodzące” rodziny otrzymują klucze do „Naszego Domu” i opowiadają swoją historię innym, ma m.in. na celu pokazanie im, że są ważni nie tylko dla siebie nawzajem, lecz także dla całej społeczności Stowarzyszenia DROGA.

„Nasz Dom” towarzyszył w drodze do adekwatnego funkcjonowania ponad 1600 rodzinom.

PUNKT PRZEDSZKOLNY „ANIOŁKOWO”

Uwzględniając potrzebę rozszerzenia opieki nad najmłodszymi dziećmi, w 2010 r. grupę przedszkolną funkcjonującą w „Naszym Domu” przekształcono w Punkt Przedszkolny „Aniołkowo”. Jest to przyjazne i kolorowe miejsce dla 30 dzieci, w wieku od 2,5 do 5 lat, pochodzących głównie z rodzin współpracujących z asystentami rodziny i terapeutami Stowarzyszenia. Dzieci rekrutowane są przez cały rok, pobyt w placówce jest bezpłatny i czasowy, tzn. uzależniony od planu pracy ustalonego z asystentem rodziny⁸⁾. Dwie grupy przedszkolaków mają do dyspozycji trzy sale z zabawkami, jadalnię, salę kominkową, salę rekreacyjną oraz ogród z placem zabaw. Zatrudnieni w przedszkolu wychowawcy wspomagani są przez wolontariuszy.

Zadaniem „Aniołkowa” jest wyrównywanie szans edukacyjnych oraz wczesna korekcja zaburzeń u dzieci pochodzących z rodzin z wieloma problemami. Działalność opiekuńcza, wychowawcza, edukacyjna prowadzona jest zgodnie z podstawą programową wychowania przedszkolnego, uwzględniając również założenia pedagogiki Montessori oraz Programu Edukacji FUNDamentalnej. W Punkcie Przedszkolnym odbywają się też zajęcia dodatkowe, m.in. nauka języka angielskiego, gimnastyka korekcyjna, rytmika, spotkania z duszpasterzem. Organizowane są zajęcia indywidualne (m.in. z psychologiem i logopedą) niezbędne do prawidłowego rozwoju dziecka.

⁸⁾ Punkt Przedszkolny funkcjonuje w dni robocze, od poniedziałku do piątku, w godzinach 7.30–18.00, przez cały rok, z wyłączeniem dwutygodniowej przerwy wakacyjnej. Decyzja o godzinach pobytu dziecka ustalana jest indywidualnie z wychowawcą lub/oraz asystentem rodziny.

Punkt Przedszkolny realizuje swoje zadania we współpracy z rodzicami lub opiekunami prawnymi dziecka; działają wspólnie w celu skutecznego oddziaływania wychowawczego na dziecko oraz określenia drogi jego indywidualnego rozwoju. Od momentu przyjęcia wychowanka do przedszkola podejmowana jest systemowa praca z jego rodzicami bądź opiekunami prawnymi, dlatego też uzyskują oni rzetelne informacje dotyczące dziecka, rozpoznawanych przyczyn trudności rozwojowych i wychowawczych oraz podjętych metod pracy. Do podstawowych obowiązków rodziców należą m.in.: punktualne przyprowadzanie i odbieranie dziecka z Punktu Przedszkolnego (zgodnie z ustalonymi godzinami) oraz informowanie o przyczynach jego nieobecności w placówce. Rodzice/opiekunowie prawni posiadają swoją reprezentację: Zespół Rodziców. Współdziała on z organem prowadzącym oraz wychowawcami, m.in. przy określaniu planu pracy Punktu czy organizacji imprez okolicznościowych. Ciekawą inicjatywą jest wydawanie pisma – Miesięcznika Punktu Przedszkolnego „Aniołkowo”.

DOM POWROTU

Ośrodek Wspierania Dziecka i Rodziny NASZ DOM od początku funkcjonowania, oprócz wsparcia dziennego, prowadzi hostel, gdzie w sytuacjach kryzysowych zapewniana jest interwencyjna opieka dla dziecka i jego rodziny. Mieści się on na poddaszu budynku „Naszego Domu”, w oddzielonych i dobrze wyposażonych pokojach, zapewniających intymną i domową atmosferę. Jest to często działanie konieczne, ale krótkotrwałe. Wychowawcy oraz opiekunowie rodzin zgłaszali potrzebę stworzenia miejsca do czasowego zamieszkania dzieci, w sytuacji, kiedy praca z rodzinami wymaga więcej czasu na „odbudowanie domu” lub gdy nie można go już scalić. Pierwszą próbą stworzenia bezpiecznego miejsca dla młodzieży zagrożonej skierowaniem do pogotowia opiekuńczego było prowadzenie części interwencyjnej Wielofunkcyjnej Placówki Opiekuńczo-Wychowawczej Środowiskowego Domu Rodzinnego „Nasz Dom”. Placówka, mieszcząca się w domu jednorodzinnym, funkcjonowała w latach 2008–2011, łącznie obejmując opieką dwanaścioro wychowanków. Niemniej potrzeby były o wiele większe i w 2011 r. Rada Miasta Białystok przekazała budynek⁹⁾,

---

⁹⁾ Funkcjonowanie „Domu Powrotu” – jako placówki opiekuńczo-wychowawczej – jest współfinansowane przez Miasto Białystok.

który został gruntownie wyremontowany oraz pięknie i kolorowo wyposażony przez przyjaciół Stowarzyszenia¹⁰⁾.

W maju 2012 r. uroczyście otwarto „Dom Powrotu” dla czternaściorga dzieci, które znalazły się w bardzo trudnej sytuacji rodzinnej, trwale lub okresowo pozbawionych opieki rodziny własnej¹¹⁾. Otrzymują tam wszystko to, co dla nich jest potrzebne i ważne. W centrum uwagi znajdują się jednak rodzice. Od momentu przyjęcia dziecka do „Domu Powrotu” podejmuje się intensywną systemową pracę z rodzicami/opiekunami prawnymi. Każda rodzina (jeśli jest) otrzymuje swojego asystenta, którego praca ma na celu wsparcie dorosłych w odbudowaniu adekwatnych ról rodzicielskich i umożliwieniu dzieciom powrotu do środowiska rodzinnego.

Ojciec Konkol twierdzi, że nie możemy karać dzieci za to, że urodziły się w takiej, a nie innej rodzinie lub za to, że ich rodzice zginęli w wypadku. Nie wolno im zabierać tego, co jest dla nich ważne w trudnych momentach. Nie chodzi tylko o to, żeby dzieci nakarmić i ubrać, trzeba im także dać duchowe poczucie bezpieczeństwa, ciepło i „zapach domu”. Dlatego też wychowawcy (nazywani ciociami i wujkami) próbują stworzyć namiastkę domu, zapewniając całodobową opiekę oraz miłą atmosferę. Wspólnie z dziećmi m.in. robią zakupy, przygotowują i jedzą śniadania oraz kolacje (w weekendy gotują też obiady), opowiadają sobie, jak minął dzień, bawią się, sprzątają, odrabiają lekcje¹²⁾. Nad kompetentną pracą kadry i wolontariuszy czuwa dyrektor Ośrodka Wspierania Dziecka i Rodziny oraz superwizor.

W efekcie czteroletniej działalności¹³⁾ z czterdzieściorga dzieci, które przebywały w „Domu Powrotu”, dwadzieścioro jeden powróciło do rodzin własnych, troje znalazło dom w rodzinach zastępczych, a dwoje w adopcyjnych. Tylko jedna osoba skierowana została do instytucjonalnej pieczy zastępczej – pogotowia opiekuńczego. Obecnie w placówce przebywa trzynastoro dzieci (w tym dwoje jest w trakcie procesu adopcyjnego). Dane te

---

¹⁰⁾ Dom ma 9 pokoi mieszkalnych, wielki salon z jadalnią i wspólną kuchnię. W piwnicy znajduje się pralnia, pomieszczenie rekreacji i kaplica. Ogród jest nieduży, ale mieści się w nim rozkładany basen, piaskownica i huśtawki. Jest też miejsce na rowery i dziecięce hulajnogi.

¹¹⁾ Wychowankami są dzieci, których rodzice nie żyją, przebywają w szpitalach, mają ograniczoną władzę rodzicielską lub są jej pozbawieni.

¹²⁾ Najmłodsze dzieci uczęszczają do Punktu Przedszkolnego „Aniołkowo”.

¹³⁾ Dane na 31.05.2016 r.

wskazują na bardzo wysoką efektywność w odbudowywaniu i tworzeniu funkcyjnego środowiska rodzinnego dla podopiecznych „Domu Powrotu”.

ASYSTA RODZINNA

Asysta rodzinna, wprowadzona Ustawą o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej (Dz.U. z 2011 r., Nr 149, poz. 887), adresowana jest do rodzin niewypełniających adekwatnie funkcji opiekuńczo-wychowawczych¹⁴⁾, w których zagrożone jest dobro dziecka, co w konsekwencji może skutkować skierowaniem go do opieki zastępczej. Asystent rodziny realizuje pracę socjalno-wychowawczą z elementami terapii, głównie w środowisku zamieszkania rodziny (Krasiejko, 2015). Jego podstawowym zadaniem jest pedagogizacja rodziców oraz wspieranie informacyjne, emocjonalne, instrumentalne wszystkich członków rodziny. Asystowanie, w odróżnieniu od dyrektywnego przydzielania zadań, polega na towarzyszeniu i uczestniczeniu w życiu, a w minimalnym zakresie podejmowaniu działań monitorujących i interwencyjnych. To poznanie sytuacji klientów z ich perspektywy, motywowanie rodziców do zmiany zachowań i inicjowanie działań poprawiających relacje. Podnoszenie kompetencji społecznych, samooceny, zaradności życiowej i odpowiedzialności rodzicielskiej wpływa m.in. na zaspokojenie potrzeby bezpieczeństwa i integracji rodziny.

W „Naszem Domu”, praktycznie od samego początku istnienia placówki, obok wychowawców grup rozwojowych, wprowadzono funkcję opiekunów rodziny. Prowadzili oni zajęcia z „grupami rodzinnymi” oraz organizowali systemową pracę z rodzinami podopiecznych, współpracując z wychowawcami i specjalistami (zatrudnionymi w placówce i poza nią). Następnie, w miarę rozwoju zadań i struktury „Naszego Domu”, do prowadzenia rodziny włączono członków „zespołu ds. okresowej oceny rodziny i dziecka”. Oznaczało to, że Stowarzyszenie zaczynało brać pełną odpowiedzialność za proces inkluzji społecznej całej rodziny. Obowiązujące obecnie standardy pracy asystenta w Stowarzyszeniu DROGA¹⁵⁾ opracowano w oparciu o doświadczenia własne, wytyczne Ustawy o wspieraniu rodziny

---

¹⁴⁾ Współpraca z asystentem może również obejmować rodziców, których dzieci już zostały okresowo umieszczone w rodzinnej lub instytucjonalnej pieczy zastępczej. Asystent rodziny może też podjąć pracę z rodzinami zastępczymi spokrewnionymi oraz pełnoletnimi wychowankami opuszczającymi te rodziny.

¹⁵⁾ Szczegółowy opis zaproponowanych standardów pracy asystenta rodziny w: Bielecka, Owczaruk, Tomulewicz, 2011; Bielecka, 2014, s. 153–174.

i systemie pieczy zastępczej, analizę literatury przedmiotu oraz programów innych organizacji pozarządowych i ośrodków pomocy społecznej pracujących metodą asysty rodzinnej.

Wyniki przeprowadzanych ewaluacji (wewnętrznych i zewnętrznych¹⁶⁾ wskazują, że 76% rodzin usamodzielnia się, czyli przechodzi cały przewidziany dla nich program wsparcia i osiąga poziom funkcjonowania pozwalający na samodzielne radzenie sobie w codziennym życiu. Dane te świadczą o wysokiej skuteczności działań asystentów rodziny. Obecnie 11 asystentów pracuje z 60 rodzinami, które są na różnym etapie procesu usamodzielnienia.

Wysoka efektywność pracy wynika z kompleksowości i indywidualizacji systemu wsparcia, dostosowania oddziaływań do potrzeb konkretnej rodziny. Szeroka oferta Stowarzyszenia pozwala na systemowe i wielokierunkowe wsparcie. Ponadto istotne znaczenie dla kompleksowości oddziaływań ma stały dostęp podopiecznych do usług specjalistycznych, takich jak pomoc psychologa, mediatora, logopedy, prawnika, terapeuty uzależnień, pielęgniarki, lekarza. Trzeba podkreślić, że bardzo istotnym elementem wsparcia i reintegracji jest udział rodziców i dzieci w imprezach integracyjnych (np. święta, kuligi, wyjazdy wakacyjne) organizowanych przez Stowarzyszenie DROGA. Ważna jest również współpraca asystenta z „zespołem ds. okresowej oceny rodziny i dziecka” oraz z innymi instytucjami funkcjonującymi w środowisku lokalnym. Wysoka efektywność wynika również z dużej dostępności i częstotliwości kontaktów asystenta z podopiecznymi. W Stowarzyszeniu przyjęto zasadę, że liczba rodzin, z którymi asystent prowadzi pracę, nie powinna przekroczyć dziesięciu. Szczególnie mocną stroną programu jest przyjęty system etapów pracy, który pozwala na określenie rezultatów oddziaływań na każdym poziomie (kontrakty robocze) oraz pełni funkcje motywacyjne zarówno dla podopiecznych, jak i dla asystentów. Aktywne zaangażowanie rodziny w proces zmian, przy wykorzystaniu silnych stron i umiejętności zdobytych w toku współpracy z asystentem, jest zgodne z ideą *empowerment* – traktowaną jako kluczowy warunek efektywnej pracy. Towarzystwo i niedyrektywne wsparcie w rozwiązywaniu problemów, a tym samym normalizacja życia codziennego i odbudowanie funkcji opiekuńczo-wychowawczych, wpływają na proces integracji rodziny oraz reintegracji społecznej.

¹⁶⁾ M.in. Analiza skuteczności działań prowadzonych przez Stowarzyszenie Pomocy Rodzinie „DROGA” w Ośrodku „Nasz Dom”. Raport z ewaluacji asystentury rodziny. Fundacja Laboratorium Badań i Działań Społecznych „Soclab” w Białymstoku, Białystok 2014.

Należy dodać, że asystenci rodziny regularnie uczestniczą w superwizjach, gdyż praca socjalna związana jest z rosnącą odpowiedzialnością i dużym oczekiwaniem społecznym, a więc wymaga od każdego z pomagających rozwoju osobistego i zawodowego, a tym samym troski o samego siebie (por. Sutton, 2004, s. 217).

ZESPÓŁ DO SPRAW OKRESOWEJ OCENY SYTUACJI DZIECKA I RODZINY

W placówce funkcjonuje stały „zespół do spraw okresowej oceny sytuacji dziecka i rodziny”. W jego skład wchodzi: Dyrektor Ośrodka „Nasz Dom”, członek Zarządu Stowarzyszenia, terapeuta, psycholog oraz asystent danej rodziny, wychowawca bezpośrednio kierujący procesem wychowawczym dziecka w placówce, pedagog szkolny, pracownik socjalny pracujący z rodziną, kurator sądowy, dzielnicowy, a w ramach potrzeby przedstawiciel innej współpracującej z Ośrodkiem instytucji (np. poradni psychologiczno-pedagogicznej). Jest to interdyscyplinarny system wsparcia, uwzględniający zasadę pomocniczości i partnerstwa.

Do zadań zespołu należą w szczególności: analiza kart pobytu dziecka oraz stosowanych metod pracy zarówno z nim, jak i jego rodziną, okresowa ocena jego sytuacji, modyfikowanie indywidualnego planu pracy, ocena zasadności pobytu w „Naszym Domu”. Oznacza to w praktyce, że po przyjęciu dziecka do placówki wsparcia dziennego, przez pierwszy miesiąc trwa diagnoza środowiska rodzinnego, jego potrzeb, słabych i mocnych stron. Rozpoznanie przeprowadzone przez członków zespołu pozwala na wstępne określenie czasu pracy z dzieckiem i rodziną z wieloma problemami oraz przygotowanie planu w formie trzy- lub sześciomiesięcznych kontraktów¹⁷⁾, które są systematycznie weryfikowane. Decyzje zespołu są wiążące w sprawie dalszych działań, uzasadniając m.in. przejście dziecka z formy hostelowej do dziennej, a potem do systemu monitorowania aż do opuszczenia placówki, czyli zakończenia pracy. Wobec braku możliwości powrotu dziecka do rodziny, członkowie zespołu podejmują starania zmierzające do umieszczenia go w rodzinnej formie pieczy zastępczej.

Należy podkreślić, że zespół prezentuje myślenie perspektywiczne – nie tylko to, co teraz należy zrobić, ale co będzie za rok, np. po przejściu

---

¹⁷⁾ Najczęściej kontrakty są trójstronne: rodzina – asystent rodziny – zespół.

dziecka z grupy przedszkolnej do rozwojowej, jakie mogą być trudności, jak przygotować pozostałych członków rodziny na tę zmianę. Dominuje też systemowe ujęcie rodziny, które oznacza, że oprócz ustalania planu pracy z indywidualnym przypadkiem, rozpatruje się wpływ zamierzonych zmian na wzajemne interakcje poszczególnych członków rodziny. Istotne jest, że do określenia zadań wyznaczonych przez zespół, w miarę możliwości włączani są rodzice lub opiekunowie prawni dziecka. Są oni też na bieżąco informowani o decyzjach zespołu.

KOLONIE TERAPEUTYCZNO-REKREACYJNE W JASTARNI

Stowarzyszenie Pomocy Rodzinie DROGA od początku swojej działalności organizuje letni wypoczynek dla dzieci i młodzieży¹⁸⁾ w nadmorskiej miejscowości Jastarnia. Dzieci mieszkają w ogrodzonym ośrodku położonym bezpośrednio nad Zatoką Pucką, w domkach kempingowych¹⁹⁾.

Rekrutacja na wyjazd prowadzona jest przy współpracy z Miejskim Ośrodkiem Pomocy Rodzinie w Białymstoku. Uczestnicy kolonii to dzieci od 6 do 16 lat, mieszkające w Białymstoku, pochodzące z rodzin ubogich, głównie wielodzietnych, żyjących w trudnych warunkach lokalowych, których rodzice/opiekunowie prawni nie są w stanie zorganizować lub pokryć kosztów wypoczynku letniego. Od kilku lat Stowarzyszenie DROGA obejmuje opieką dzieci i młodzież z małych wiosek województwa podlaskiego, gdyż szczególnie ta grupa ma ograniczony dostęp do instytucji pozaszkolnych oraz możliwość spędzania czasu poza miejscem zamieszkania. Prowadzona diagnoza środowisk rodzinnych „kolonistów” wskazuje, że około 60% dzieci jest niedożywionych, a poza szkolnymi obiadami często nie spożywa ciepłych posiłków. Około 80% dzieci przyjeżdża na kolonie bez piżam, czystych ubrań i adekwatnego do pory roku obuwia²⁰⁾, a tym bardziej bez kieszonkowego na zakup

¹⁸⁾ Od 1996 r. są to kolonie o charakterze terapeutyczno-rekreacyjnym.

¹⁹⁾ Znajdują się tam również świetlica, jadalnia, kaplica, zaplecze kuchenne, toalety i prysznice, ambulatorium i izolatka, boisko do siatkówki, boisko do piłki nożnej, plac zabaw dla dzieci.

²⁰⁾ Dzieci, które przyjeżdżają na kolonie z bardzo skromnym bagażem, mają zapewnione podstawowe artykuły do higieny osobistej, odzież i obuwie letnie. Każdy kolonista otrzymuje „wyprawkę szkolną”. Należy dodać, że dzieciom przebywającym na koloniach i ich rodzinom następnie świadczona jest pomoc żywnościowa oraz rzeczowa na Święta Bożego Narodzenia i Wielkiej Nocy.

napojów czy lodów. Świadczy to o bardzo wysokim poziomie ubóstwa, a jednocześnie wskazuje na konieczność podniesienia ich poziomu życia, chociażby podczas wakacji. Dlatego też koloniści mogą otrzymać kieszonkowe, by każdy z nich czuł się swobodnie i beztrosko podczas wakacyjnego wyjazdu nad morze.

W ramach kolonii terapeutyczno-rekreacyjnych prowadzone są, zgodnie z planem dnia, szczegółowe programy modułowe, tj. program wychowawczo-opiekuńczy, kulturalno-rekreacyjny²¹⁾, duszpasterski, sportowy oraz terapeutyczny²²⁾. Realizację programu kolonii wspiera kadra specjalistyczna (m.in. socjoterapeuci, terapeuci, superwizor, osoby zabezpieczające program kulturalno-rozrywkowy, zespół duszpasterski). Ponadto w trakcie pobytu dzieci i młodzież objęte są opieką pielęgniarską i lekarską. Podstawowym celem kolonii jest stworzenie możliwości odpoczynku, relaksu i beztroskich zabaw nad morzem. Niemniej podczas zajęć uwzględniane są emocjonalne, rozwojowe i społeczne potrzeby dzieci. Wychowawcy i wolontariusze wspierają młodych ludzi w odkrywaniu i rozwijaniu ich talentów poprzez organizację różnorodnych zajęć i warsztatów, których ukoronowaniem jest „Jarmark” prezentujący zdobyte umiejętności.

W związku z częstym brakiem pozytywnych wzorców ze strony dorosłych w środowisku rodzinnym (czy wręcz doświadczania przemocy), dzieci mają trudności z umiejętnościami prospołecznymi, niezbędnymi do prawidłowego funkcjonowania w środowisku rówieśniczym, szkolnym i rodzinnym. Nie radzą sobie z wypełnieniem wolnego czasu w sposób konstruktywny. Sprzyja to pojawianiu się zachowań destrukcyjnych – wagarów, wycofania, agresji, sięgania po środki odurzające. Dlatego kolonie mają formę terapeutyczno-rekreacyjną, co pozwala dzieciom uzyskać pozytywne doświadczenia i wsparcie ze strony wychowawców, a także terapeutów, których zadaniem jest m.in. ukształtowanie w podopiecznych poczucia własnej wartości i pomoc w zrozumieniu niełatwej rzeczywistości, w której żyją. Istotne jest również kształtowanie postaw dialogu i tolerancji wobec odmienności religijnej i społecznej.

---

²¹⁾ Program kolonii jest bardzo bogaty, m.in. w wycieczki do Trójmiasta, zwiedzanie Półwyspu Helskiego, pływanie statkiem po Zatoce Gdańskiej.

²²⁾ Karta informacyjna dziecka została rozbudowana o dodatkowe informacje związane z jego potrzebami, zarówno materialnymi, jak i rozwojowymi i terapeutycznymi. Dzięki temu plan pracy wakacyjnej jest nakierowany na indywidualne wspomaganie uczestników.

AKADEMIA RODZICÓW

Istotą działań profilaktycznych jest „przeciwdziałanie zagrożeniom, których wystąpienie lub nasilenie się w przyszłości jest prawdopodobne” (Pytka, 2005, s. 943). Badacze problemu podkreślają, że oprócz eliminowania lub redukcji czynników ryzyka należy wzmacniać czynniki chroniące (Ostaszewski, 2003, s. 91–93). Wśród nich ważną rolę przypisuje się środowisku rodzinnemu, zapewniającemu odpowiednią opiekę, poczucie bezpieczeństwa i wsparcie emocjonalne. Dlatego też Stowarzyszenie od 2002 r. cyklicznie realizuje program Akademia Rodziców, w ramach którego m.in. prowadzi zajęcia z zakresu profilaktyki, edukacji, terapii adresowanej do rodziców bądź opiekunów prawnych dzieci. Osoby kierowane są do Akademii przez asystentów rodziny „Naszego Domu”, terapeutów „Etapu” oraz kuratorów sądowych, ośrodki pomocy społecznej i interwencji kryzysowej oraz placówki opiekuńczo-wychowawcze z terenu miasta. Warunkiem udziału w tej specjalistycznej formie wsparcia jest zawarcie kontraktu ze Stowarzyszeniem.

Nadrzędny cel Akademii Rodziców to wyposażenie uczestników w umiejętności opiekuńcze i wychowawcze pozwalające na wypełnianie roli konstruktywnego rodzica, czyli: jak mądrze kochać i rozumieć swoje dzieci, jak lepiej wypełniać swoje obowiązki wobec nich, jak skuteczniej radzić sobie w trudnych sytuacjach i rozwiązywać problemy wychowawcze, jak zapobiegać uzależnieniom dzieci od środków psychoaktywnych. Zajęcia odbywają się w formie wykładowo-warsztatowej, rodzinnych sesji terapeutycznych, poradnictwa i konsultacji specjalistycznych. Rodzice mogą też brać udział w grupie wsparcia, mającej na celu utrwalanie i rozwijanie umiejętności zdobytych podczas zajęć. Formą „zaliczenia” Akademii jest współorganizowanie dwóch imprez rodzinnych.

Wszystkie działania programu Akademii Rodziców, dzięki wskazaniu funkcji ochronnych rodziny, zmierzają do jej wzmocnienia. Zapobiega to pogłębianiu się uzależnienia od alkoholu lub narkotyków oraz może wpływać na zmniejszenie liczby dzieci i młodzieży eksperymentującej ze środkami psychoaktywnymi. Efektem uczestnictwa jest również rozwój samopomocy wśród rodzin w środowisku lokalnym (m.in. przekazywanie zdobytych umiejętności, reakcja na trudności wychowawcze występujące u sąsiadów, tworzenie grup samopomocy i wsparcia wśród rodziców, zachęcanie innych do korzystania ze specjalistycznej pomocy). W trakcie zajęć lub terapii dorosłych członków rodziny, w Klubie Dziecięcym wolontariusze organizują opiekę nad dziećmi w wieku 3–10 lat.

KLUB INTEGRACJI SPOŁECZNEJ

Podjmując pracę z rodziną dotkniętą wieloma problemami, w tym socjalnie zaniedbaną, należy zadać sobie szereg trudnych pytań, m.in.: czy i w jakim stopniu można zmienić relacje między jej członkami, jeśli nie poprawi się jej sytuacja ekonomiczna i lokalowa; na ile zabezpieczenie materialne warunkuje wzmocnienie poczucia bezpieczeństwa i stabilizacji bytowej dorosłych oraz dzieci. W literaturze przedmiotu podkreśla się, że brak pracy, a tym samym utrata dochodów i zagrożenie ubóstwem, prowadzi do stopniowego wyłączenia osoby nim dotkniętej z różnych sfer życia. Dłuższy i szerszy zakres wykluczenia wpływa na zanik umiejętności powrotu do aktywnego życia zawodowego oraz uczestniczenia w życiu społecznym, kulturalnym i politycznym. Ponadto dziedziczenie statusu społecznego i kultury ubóstwa ogranicza zaspokajanie potrzeb oraz rozwój psychospołeczny następujących pokoleń. Brak poczucia bezpieczeństwa oraz wykreowanie obrazu siebie samego jako kogoś gorszego, o niższej wartości i mniejszych możliwościach w stosunku do innych ludzi, redukuje nie tylko aspiracje edukacyjne dzieci, ale też utrwala postawy roszczeniowe i wyuczoną bezradność. Dlatego też jednym z podstawowych celów profesjonalnego wsparcia jest wzmocnianie kompetencji klientów w radzeniu sobie z problemami życiowymi, a w konsekwencji, na ile to możliwe, usamodzielnienie ekonomiczne i uniezależnienie od pomocy zewnętrznej. Potrzebna jest wielokierunkowa i kompleksowa pomoc poprzez realizację strategii i programów nastawionych na reintegrację społeczną i zawodową osób z grup defaworyzowanych.

W ramach strategii inkluzji społecznej w Stowarzyszeniu funkcjonuje Klub Integracji Społecznej²³⁾ (KIS) adresowany nie tylko do rodziców objętych asystenturą rodzinną, lecz także i innych osób²⁴⁾ korzystających z różnych form pomocy społecznej, które nie są w stanie samodzielnie przerwać sytuacji bierności i marginalizacji. Każdego roku około stu osób uczestniczy w zajęciach Klubu Integracji Społecznej.

Celem Klubu jest poprawa funkcjonowania osób zagrożonych wykluczeniem społecznym przez stworzenie możliwości uczestniczenia w różnych ciekawych warsztatach edukacyjnych, dotyczących wzmocnienia

---

²³⁾ Projekt współfinansowany przez Unię Europejską w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego CZŁOWIEK – NAJLEPSZA INWESTYCJA.

²⁴⁾ W projekcie mogą uczestniczyć mieszkańcy miasta, którzy są bezrobotni, korzystają ze świadczeń pomocy społecznej i są zarejestrowani w Powiatowym Urzędzie Pracy.

samodzielności i kompetencji w zakresie prowadzenia gospodarstwa domowego. Jest to również przygotowanie do pełnienia adekwatnych ról społecznych (np. rodzica, pracownika) oraz, poprzez podniesienie kwalifikacji zawodowych, do podjęcia pracy zarobkowej. Istotnym zadaniem jest odbudowywanie i podtrzymywanie umiejętności uczestnictwa w życiu społeczności lokalnej, gdyż KIS działa na rzecz integrowania się osób o podobnych trudnościach i problemach życiowych.

Program KIS opiera się na dwudziestopięcioletnich doświadczeniach pomocowych Stowarzyszenia oraz trzech sprawdzonych założeniach programu wsparcia:

- koncentracja na zasobach i mocnych stronach rodziny, angażowanie w zmianę wszystkich jej członków, zmienianie postawy z biorącej na uczestniczącą w pomocy;
- indywidualizacja wsparcia, czyli dostosowanie form pomocy i/lub terapii do konkretnych sytuacji, po przeprowadzeniu rzetelnej diagnozy;
- budowanie pozytywnych więzi ze społecznością lokalną.

Podstawowe założenia realizowanego programu to budowanie kompetencji: osobistych, opiekuńczo-wychowawczych, zawodowych, społecznych. Proces zmian rozpoczyna się od opracowania diagnozy społeczno-zawodowej, określenia zasobów i obszarów do wzmocnienia. Kolejnym krokiem jest podpisanie i realizacja kontraktu socjalnego (trójstronnej umowy zawartej między uczestnikiem/rodziną, koordynatorem i trenerem pracy). Przywileje płynące z kontraktów są na tyle atrakcyjne, by rodzina odczuła rzeczywiste wsparcie²⁵⁾, jednak na tyle niewystarczające, by uczestnicy odczuwali potrzebę pracy za wynagrodzenie. Kontrakty, stwarzające możliwość bezstresowego uczenia się i zdobywania konstruktywnej samooceny, zobowiązują jednocześnie do przestrzegania zasad: sumiennej pracy w ustalonych godzinach; codziennego podpisywania listy obecności; zgłaszania planowanych spóźnień i nieobecności (oraz odpracowania ich w ustalonym terminie); podjęcia i kontynuowania terapii indywidualnej. Przygotowanie do pełnienia adekwatnej roli pracownika i rodzica realizowane jest przez modelowanie zachowań, wspólne wykonywanie zadań wraz z trenerami pracy i asystentami rodziny. Celem warsztatów jest zmiana postępowania

²⁵⁾ W zależności od liczby przepracowanych godzin, uczestnicy m.in. dostają paczki żywnościowe i paczki z artykułami chemicznymi, obiad, doładowanie biletu komunikacji miejskiej.

i postaw wobec dzieci oraz obowiązków związanych z utrzymaniem pracy. Ponadto beneficjenci mogą korzystać z bardzo szerokiej oferty obejmującej m.in. kursy i szkolenia umożliwiające nabycie, podniesienie bądź zmianę kwalifikacji i kompetencji zawodowych. Oferowane są również konsultacje indywidualne ze specjalistami (psychologiem, pedagogiem, doradcą zawodowym, mediatorem, prawnikiem) oraz grupy wsparcia (zmierające do podniesienia samooceny i samoświadomości). Uczestnicy w ramach kontraktów pracują m.in. w kuchni „Naszego Domu”, wykonują prace gospodarcze i remontowe. Mają też możliwość podjęcia pracy w Pracowni Rękodzieła, przygotowując m.in. ozdoby świąteczne przeznaczone na akcje charytatywne²⁶⁾. Prowadzą Centrum Darów²⁷⁾ (odbierają, segregują, wydają paczki żywnościowe i chemiczne, sprzęt gospodarstwa domowego oraz odzież), gdzie poprzez pracę uczą się systematyczności i odpowiedzialności.

OŚRODEK PROFILAKTYKI I TERAPII DLA MŁODZIEŻY I DOROSŁYCH „ETAP”

W latach 90. XX w. pojawiła się w Polsce nowa scena narkotykowa. Młodzi ludzie zaczęli palić marihuanę, brać amfetaminę i inne środki psychoaktywne, a tym samym podejmować kolejne zachowania ryzykowne wpływające na ich stan emocjonalny oraz funkcjonowanie społeczne. Powstała potrzeba stworzenia miejsca, gdzie można byłoby im pomóc i w którym poczuliby się bezpiecznie. „Etap” został powołany przez Stowarzyszenie DROGA we wrześniu 1998 r. Jego celem jest udzielanie profesjonalnej, wszechstronnej i kompleksowej pomocy młodzieży zaburzonej emocjonalnie oraz młodym osobom do 23. r.ż. eksperymentującym i uzależnionym od środków psychoaktywnych (narkotyki, alkohol, dopalacze, leki), komputera, Internetu i hazardu²⁸⁾. Praca terapeutyczna oraz klimat placówki

---

²⁶⁾ Stowarzyszenie organizuje wiele akcji charytatywnych, m.in. „Zaopiekuj się Aniołem” w okresie Bożego Narodzenia i „Światło Pojednania” w okresie wielkanocnym.

²⁷⁾ Stowarzyszenie prowadzi też Magazyn Centrum Darów, gdzie mieszkańcy Białegostoku przekazują nieodpłatnie odzież, obuwie, artykuły gospodarstwa domowego. Najuboższe i najbardziej potrzebujące rodziny mogą korzystać z tej formy pomocy rzeczowej.

²⁸⁾ Pomoc udzielana jest bezpłatnie. Usługi refundowane są przez Narodowy Fundusz Zdrowia i Urząd Miasta Białegostoku. Zadania finansowane są również m.in. przez Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku oraz Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii.

mają sprzyjać „dostrzeżeniu prześwitu”²⁹⁾ w rozwiązywaniu problemów, ale również w odkrywaniu własnych potencjałów i wartości. Wsparciem objęci są również członkowie rodzin podopiecznych.

Obecnie „Etap”, jako niepubliczny ośrodek terapeutyczny, to kilka poradni: poradnia terapii uzależnienia od substancji psychoaktywnych, poradnia terapii uzależnień dla dzieci i młodzieży, oddział dzienny terapii uzależnienia od substancji psychoaktywnych, terapia środowiskowa. Po przeprowadzeniu diagnozy kadra oferuje odpowiednią opiekę i wsparcie w formie poradnictwa i konsultacji specjalistycznych, terapii indywidualnych, rodzinnych i grupowych, psychoterapii, grup psychoedukacyjnych i socjoterapeutycznych, terapii zajęciowej, społeczności terapeutycznych, poradnictwa środowiskowego, interwencji kryzysowej, treningów. Natomiast Centrum Profilaktyki podejmuje działania o charakterze informacyjno-edukacyjnym skierowane do dzieci i młodzieży ze szkół podstawowych, gimnazjalnych i ponadgimnazjalnych, studentów, rodziców. Jest też głównym ośrodkiem szkoleniowym na terenie województwa podlaskiego adresowanym do grup zawodowych pierwszego kontaktu z osobami uzależnionymi (policjanci, strażnicy miejscy, pracownicy socjalni, kuratorzy sądowi, lekarze, pedagodzy, psychologowie, nauczyciele). Formy pracy w Centrum Profilaktyki to m.in.: szkolenie liderów młodzieżowych i streetworkerów, prowadzenie grup rozwojowych i psychoedukacyjnych oraz zajęć informacyjno-edukacyjnych skierowanych do wyżej wskazanych grup odbiorców.

W „Etapie” pracuje wysoko wykwalifikowana kadra: terapeuci uzależnień, terapeuci środowiskowi, rodzinni, psychoterapeuci, psychologowie kliniczni, psychiatrzy, mediatorzy, duszpasterz. Siedziba mieści się niedaleko Stowarzyszenia Pomocy Rodzinie DROGA, a tym samym Ośrodka Wspierania Dziecka i Rodziny NASZ DOM, co ułatwia prowadzenie kompleksowej pracy z grupami wysokiego ryzyka.

WSPÓŁPRACA Z INSTYTUCJAMI POMOCOWYMI I WSPIERAJĄCYMI

Białystok jest dużym miastem wojewódzkim, pełniącym funkcję administracyjnego, gospodarczego, naukowego i kulturalnego centrum północno-wschodniej Polski. Należy podkreślić, że udało się tam stworzyć bardzo dobrze funkcjonującą sieć instytucji pomocowych. Lokalni koordynato-

²⁹⁾ Zwrot często używany przez o. Konkola.

rzy projektów – „pomagacze” – znają się, wspólnie inicjują oraz realizują wiele działań skierowanych do dzieci i rodzin zagrożonych marginalizacją społeczną. Jest to niezwykle istotne, gdyż rodzina dysfunkcyjna wymaga dedykowanej, ale zarazem kompleksowej i wielokierunkowej pomocy skierowanej do wszystkich jej członków, w każdej sferze życia. Ponadto efektywne i szybkie rozwiązywanie lokalnych problemów społecznych wymaga współpracy wielu instytucji, placówek i organizacji pozarządowych.

Stowarzyszenie DROGA aktywnie wpisuje się w budowanie lokalnego systemu opieki nad dzieckiem i rodziną, współpracując przy realizacji zadań, m.in. z: Wydziałem Spraw Społecznych Urzędu Miejskiego w Białymstoku, Miejską Komisją Profilaktyki i Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Wydziałem Rodzinnym i Nietletnich Sądu Rejonowego w Białymstoku, Miejskim Ośrodkiem Pomocy Rodzinie, Regionalnym Ośrodkiem Polityki Społecznej, Komendą Miejską Policji, Urzędem Marszałkowskim Województwa oraz z placówkami wsparcia dziennego i opiekuńczo-wychowawczymi działającymi na terenie miasta.

WOLONTARIAT W STOWARZYSZENIU POMOCY RODZINIE DROGA

Specyfiką organizacji pozarządowych jest to, że ich działalność opiera się głównie na aktywności i zaangażowaniu wolontariuszy. W Stowarzyszeniu Pomocy Rodzinie DROGA można wyróżnić różne formy wolontariatu, m.in.:

- indywidualny i grupowy;
- stały i akcyjny (wolontariusz może wykonywać usługi bezterminowo, cyklicznie lub jednorazowo. Grupę wolontariuszy akcyjnych stanowią głównie rodzice, sympatycy i przyjaciele Stowarzyszenia, starający się pomóc w zbieraniu funduszy, kwestowaniu na rzecz Stowarzyszenia, organizowaniu akcji charytatywnych, imprez okolicznościowych czy kulturalno-rozrywkowych. Do Stowarzyszenia zgłaszają się również osoby, które po prostu chcą poświęcić swój wolny czas innym);
- specjalistyczny (głównie lekarze, logopedzi, psychologowie, prawnicy, mediatorzy, którzy służą specjalistyczną wiedzą i bezpłatnie świadczą usługi na rzecz podopiecznych Stowarzyszenia);
- młodzieżowy (studenci białostockich uczelni wyższych oraz uczniowie szkół średnich. Należy podkreślić, że wśród wolontariuszy działa także starsze rodzeństwo podopiecznych oraz młodzi ludzie, którzy

wcześniej byli objęci opieką i wsparciem „Naszego Domu”. Ich praca na rzecz Stowarzyszenia, pomoc dla młodszych i słabszych najlepiej świadczy o skuteczności i efektach obranego kierunku oddziaływań).

Wolontariuszem może być każdy, w każdej dziedzinie życia społecznego, wszędzie tam, gdzie pomoc jest potrzebna. Jednak nie każdy jest odpowiedni dla wszystkich rodzajów pracy, dlatego niezmiernie ważne jest wypracowanie procedur angażowania, szkolenia i kierowania wolontariuszami. W zależności od planowanych zadań wymagane jest odpowiednie sprawdzenie kandydatów – ich predyspozycji, zdolności, motywacji, a nawet karalności. Powinni oni wiedzieć, jaki jest zakres ich obowiązków, jak mogą rozwijać swoje „siły”, jakie są wobec nich oczekiwania oraz jakie zadania realizuje dana organizacja. Istotne jest odpowiednie – teoretyczne i praktyczne (w formie warsztatów) – przygotowanie ochotników do pracy z daną grupą klientów. Ważnym elementem jest podpisanie umowy-kontraktu z wolontariuszami oraz udzielanie im systematycznego, indywidualnego wsparcia ze strony koordynatora czy opiekuna.

Każdy kandydat na wolontariusza młodzieżowego w „Naszym Domu”, „Domu Powrotu”, „Aniołkowie” musi uczestniczyć w specjalnym programie szkoleniowym – cyklu zajęć przygotowującym do twórczej pracy z dziećmi i młodzieżą z rodzin dysfunkcyjnych. Kształci się tam umiejętności rozpoznawania potrzeb dziecka, rozwiązywania sytuacji problemowych i kryzysowych, tworzenia klimatu bezpieczeństwa, zaufania i akceptacji. Młodzi ludzie uczą się skutecznych metod animacji i aktywizowania środowiska rówieśniczego (szkoła liderów). Ponadto udział w szkoleniu pomaga poznać i zaakceptować siebie, odkryć i rozwijać zasoby własne oraz uczy przezwycięzania osobistych problemów życiowych. Jest to również przygotowanie do współdziałania w grupie, na zasadach partnerstwa grupowego.

Ojciec Konkol twierdzi, że największym skarbem Stowarzyszenia są ludzie – kadra, wolontariusze oraz ci, którzy od lat je wspierają.

Stowarzyszenie Pomocy Rodzinie DROGA inicjowało i nadal wprowadza różne formy pomocy i wsparcia adresowane do dzieci, młodzieży i dorosłych zagrożonych marginalizacją społeczną. Zaprezentowane działania mogą być rekomendowane jako „dobra praktyka”, ale i głos w dyskusji nad kształtem pracy z rodziną z wieloma problemami.

BIBLIOGRAFIA

- Analiza skuteczności działań prowadzonych przez Stowarzyszenie Pomocy Rodzinie „DROGA” w Ośrodku „Nasz Dom”. Raport z ewaluacji asystentury rodzinnej* (2014). Białystok: Fundacja Laboratorium Badań i Działań Społecznych „Soc-lab” w Białymstoku.
- Bielecka, E. (2014). Asystent rodziny w przestrzeni życia i funkcjonowania rodziny. W: M. Ruszkowska, M. Winiarski, *Praca socjalna z dziećmi, młodzieżą i rodziną*. Warszawa: Wydawnictwo Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich.
- Bielecka, E., Owczaruk, I., Tomulewicz, A. (2011). *Standardy pracy asystenta rodzinnego w Białymstoku*. Białystok: Urząd Miejski w Białymstoku.
- Garvin, Ch., Seabury, B. (1996). *Działania interpersonalne w pracy socjalnej*, t. 1. Warszawa: Interart.
- Krasiejko, I. (2015). *Rola i zadania asystentów rodziny oraz postulaty zmian w Ustawie o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej*. Częstochowa: Polski Instytut Mediacji i Integracji Społecznej.
- Kuźmiuk, M. (2014). *Stowarzyszenie Droga ma 25 lat*. <http://www.poranny.pl/wiadomosci/bialystok/art/4928851,stowarzyszenie-droga-ma-25-lat,id,t.html>, dostęp: 17.06.2017.
- Ostaszewski, K. (2003). *Skuteczność profilaktyki używania substancji psychoaktywnych*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.
- Pytko, L. (2005) Profilaktyka. W: T. Pilch, *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku*, t. IV. Warszawa: Wydawnictwo Akademickie Żak.
- Sutton, C. (2004). *Psychologia dla pracowników socjalnych*. Gdańsk: GWP.
- Ustawa o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Dz.U. 2011 nr 149, poz. 887 z późn. zm.

COMPREHENSIVE AND SYSTEMIC WORK WITH FAMILIES – “GOOD PRACTICE” APPLIED BY FAMILY ASSISTANCE ASSOCIATION DROGA

ABSTRACT

The Family Assistance Association DROGA [*The Road*] undertakes activities targeted at children, young people, and families who are in danger of social exclusion and substance dependence, and also who are in need of support and assistance as well as therapeutic and preventive influence. The basic idea is to work with the whole family, as the life situation of the child is a consequence of the functioning of the family environment.

The aim of the article is to present comprehensive and systemic work with the family. The article presents centres led by the Association, which cooperate with children and their families (Ośrodek Wspierania Dziecka i Rodziny NASZ DOM, Punkt Przedszkolny „Aniołkowo”, „Dom Powrotu”, Ośrodek Profilaktyki i Terapii dla Młodzieży i Dorosłych ETAP) as well as actions nec-

essary when optimising the targets (family assistance, regular team assessment of the child and family situation, therapeutic and recreational camps, Parents Academy, Sensory Integration Club). The article also describes cooperation with other institutions functioning in local environment and the role of volunteering in the Association. The Association has initiated and continued to develop various forms of support, taking into account the principles of complexity and individualization. In the article, the major centres and the main forms of DROGA's activities are presented, as an example of good practice when assisting families with multiple problems.

Key words: Association of Family Support DROGA, work with family, local work